



Herregårdsoplevelser i Estland

Af museumsleder Annemette Løkke Berg, Herregårdsmuseet Sæbygård

Estiske herregårde? Ja, det var målet for *Herregårdspuljens* studietur i september 2007. Estisk kultur og historie. Er det ikke et tema, som er lidt langt væk set i relation til et statsanerkendt museum i det nordlige Jylland, som har herregårdskultur som et specielt arbejdsområde? Nej, skulle det vise sig, for turen, der var planlagt og gennemført af Lars Otto Kristensen fra Statsbiblioteket i Århus og medarbejdere fra Gammel Estrup, viste sig at rumme oplevelser, der i høj grad kan perspektiveres til vores danske herregårdshistorie. Studieturen til Estland gav et grundigt indblik i tilstand, bevaring og anvendelse af flere af de knap 700 herregårde, der findes i det baltiske land. Det blev til et møde med mange spændende og anderledes

løsninger, hvilket var interessant, inspirerende og gav de knap 30 deltagere stof til eftertanke, udveksling af samtaleemner og inspiration.

Estlands historie er indviklet! Landet har ført en omtumlet tilværelse gennem århundreder, hvor skiftende magthavere satte deres præg på landets kultur. I spændingsfeltet mellem skandinaviske, østeuropæiske og centraleuropæiske interesser har Estland oplevet perioder med selvstændighed. Trods massiv påvirkning fra tysk og russisk, har det estiske sprog kunnet overleve historiens territoriale og kulturelle genvordigheder.

De tusinde herregårdes land

De estiske herregårdes historie går tilbage til 1300-tallet, hvor korsridderne underlagde sig de hedenske lande ved Østersøens kyst og indlemmede områderne i den centraleuropæiske kulturkreds. Den danske konge regerede over Nordestland, en biskop over den vestlige og en anden biskop i Tartu over den sydøstlige del. Resten var kontrolleret af de tyske riddere under Livlandske Orden, som i 1346 købte den danske del af landet af Valdemar Atterdag. Ved slutningen af

*Storhed og forfald. Herregården
Kolgas forfald er ikke til at skjule.
Alligevel fornemmes tydeligt herregårdens
storhed. Her de tidligere repræsentative
lokaler på første sal. Første sals planindretning
viser den gennemtænkte løsning med enfilade,
der understreger størrelsen på
bygningsmassen og de enkelte rum.
Foto: Berit Guldmann Hornstrup.*



Palmse. En af de få herregårde, der i dag fremstår gennemrestaureret. I dag er hoved- og sidebygningerne indrettet med møbler fra omkr. 1900. Stedet udlejes til koncerter og selskaber. Foto: Berit Guldmann Hornstrup.

middelalderen fandtes der allerede omkring 500 herregårde i landet. Fra midten af 1600-tallet satte den tyske adel sig tungt på magten i landet og lagde med deres store godser kimen til landets karakteristiske herregårdskultur. Ved jordreformen i 1919 overtog staten storgodserne og gav de tidligere ejere en godtgørelse svarende til omtrent 3 pct. af den reelle værdi. Nu fulgte en rask tilbagegang for herregårdene. De bedst egnede bygninger fik nye funktioner og blev indrettet til skoler, børnehjem, kulturhuse med videre. Mange herregårde var dog udsat for forfald, når der ikke kunne findes nye funktioner til dem. Den sovje-

tiske magtovertagelse i 1940'erne forstærkede denne udvikling. Herregårdsbygninger blev benyttet til landbrugsmæssigt storbrug, andre blev indrettet til skoler og boliger. Mange herregårde forfaldt yderligere, og andre igen blev revet ned. I anden halvdel af 1900-tallet begyndte flere herregårdsentusiaster på privat basis at restaurere herregårdene og trodsede dermed den officielle sovjetrussiske politik på området. Efter Estlands selvstændighed som republik i 1991 havde forfaldet sat sine spor. En opgørelse fra 2005 viste, at af 1.000 herregårde i 1800-tallet, var der blot 414 tilbage med deres oprindelige form og udtryk. Dertil kom omkring 200 herregårde, som var blevet meget ombygget eller lå i ruiner. De øvrige var forsvundet.¹

De fleste af de bevarede herregårde, vi så på turen, viser endnu storhedstiden i 1800-tallet, hvor de tyske adelsslægter demonstrerede deres enorme magt og rigdom ved at lade herregårdenes hovedbygninger fremstå i monumental, klassicistisk stil. De nuværende ejere af bygningerne kæmper en hård kamp for at finde muligheder for bevaring og restaurering af bygningsmassen.

Nye veje skal findes, for endnu er det begrænset, hvad den estiske republik har af økonomisk råderum til bevaring af herregårdsmiljøerne. Desuden mangler man endnu at finde ejerne til flere af herregårdene. Flere herregårde har fundet sammen i Estlands Herregårdsforening, hvis formål det er at sætte fokus på bevaringen af herregårdene, den gamle herregårdskultur samt i fællesskab at udvikle herregårdene, så de kan bestå fremover.

Palmse

Hidtil er det ikke alle herregårde, som det er gået så godt for, som herregården *Palmse* (Palms), der ligger ca. 40 km. øst for Tallin. Tidligere var stedet ejet af slægten von der Palmen, som kom fra Sverige i 1676, men i dag er *Palmse* statsejendom og er tilgængeligt som museum. Byggeriet gik i gang i 1679, mens hovedbygningens nuværende udseende stammer fra ombygninger i første halvdel af 1780'erne.

Den lettiske organisation *Lahemaa National Park* har stået bag restaureringen af herregården, og i slutningen af 1980'erne stod hele komplekset næsten færdigrestaureret. Ligeledes er parken og dens bygninger blevet sat i stand. I dag fremstår hovedbygningen og hele herregårdskomplekset fint istandsat, dog med andre funktioner end oprindelig tiltænkt. Hovedbygningen er indrettet til et museum med interiør, der hovedsageligt er fra tiden omkring 1900, og er blevet istandsat og dekoreret indvendigt af kunststuderende. Herregårdens stuer er indrettet med store sort/hvide fotografiske optagelser af malede portrætter af slægten – en udstillingsløsning, der er effektiv og velegnet, da herregården ikke ejer de originale portrætter.

Uden om hovedbygningen er parken og orangeriet sat i stand, i en sidebygning er en vogn- og hjuludstilling, som de besøgende kan bese. I det tidligere brændevinsdestilleri er der indrettet hotel, lige ved siden af en velassorteret museumsbutik. I hovedbygningens kælder bliver gæsterne trakteret med smagsprøver på estisk solbær- og tranebærvin, ligesom herregårdskøkkenet er indrettet med ildsteder og langborde, hvor

gæster ved særlige lejligheder kan slå sig ned og smage varme, ristede pølser. Intet af det oprindelige inventar er bevaret, udover nogle enkelte stole, som er blevet tilbagekøbt til stedet. Alligevel har man indrettet herregården med møbler osv., som efterhånden er blevet opkøbt på auktioner. Stole, sofaer og senge er blevet draperet med velourstoffer i en rekonstruktion, der giver møblerne et udtryk af fornemhed, men uden historisk dimension. Fint er det dog, at den besøgende kan sætte sig i møblementene. Herregården bliver benyttet til officielle formål, lige som der bliver afholdt koncerter og sker udlejning af lokalerne.²



Moderne formidlingsformer er taget i brug når museets leder, den fine dame på billedet, sammen med andre medarbejdere formidler herregårdsmiljøet. Foto: fra herregårdsfolderen „De tusind herregårdes land“, udgivet af NGO Estlands Herregårdsforening, 2006.

Der er ingen tvivl om, at man ved restaureringen og formidlingen af *Palmse* i dag ønsker at have et formidlingssted, der fremtræder veludstyret og formidlingsvenligt, og som samtidig viser herregårdens storhedstid i 1800-tallet. Formidlingsmæssigt sker der spændende ting på stedet, men herregårdens autenticitet og historiske baggrund er mestendels forsvundet.

Kolga

Anderledes er det gået en nærliggende herregård, *Kolga* (Kolk), som ligger forholdsvist tæt på *Palmse*. *Kolga*



*Herregården Kolga har været en af Estlands største. Siden herregården blev givet tilbage til Stenbock-slægten, har finske efterkommere kæmpet for stedet. Gennem tiden er hovedbygningen blevet udbygget og tilføjet „arkitektoniske modeluner“, bl.a. sidefløje og portico med søjler.
Foto: Berit Guldmann Hornstrup.*

har været Estlands største herregård. Til herregården hørte 50.000 hektar jord og flere mindre herregårde i nærheden. Alt i alt havde *Kolga* en størrelse som et mindre, tysk fyrstedømme. I 1300-tallet tilhørte stedet Cistercienserordenen fra Gotland. I 1581 overdrog den svenske konge Johan III herregården til Pontus de la Gardie. Gennem ægteskab skiftede herregården hænder og kom til at tilhøre adelslægten Stenbock, som ejede stedet indtil jordreformerne i 1919. I 1993 blev herregården givet tilbage til Stenbock-familien. Denne herregård har gennemlevet mange faser: Først eksisterede en stenbygning, som tilhørte Gardie. Senere mellem 1765 og 1768, mens Karl Magnus Stenbock havde stedet, var hovedbygningen senbarok med højt tag. Sidefløjene blev tilføjet i 1820'erne, og en portico blev udformet med seks søjler. Herregården har været ejet af prominente personligheder inden for Stenbock-slægten. De nuværende ejere er fra den finske gren af familien.

Herregården er i sørgelig stand efter at have været brugt til boliger og kontorer i sovjettiden, hvilket har resulteret i, at de fleste bygninger i dag nærmest ligger hen som ruiner. Alligevel formidler herregården et stærkt bygningshistorisk helhedsindtryk. De fleste rum står forfaldne hen, dog er der i stueplan indrettet restaurant, lige som en sidebygning rummer et lille museum med lokalhistorie. I den gamle oksestald er indrettet hotel med 20 spartanske, men yndigt indrettede værelser. Inden for de seneste år har dele af herregården fået nye vinduer, der er lavet nøjagtig efter originalerne. Stuklofter er rekonstrueret i enkelte



*For esterne er den påkrævede restaurering af Kolga nærmest ikke til at betale. Et enkelt nyt vindue til hovedbygningen kostede det samme, som vores omviser tjente om måneden.
Foto: Berit Guldmann Hornstrup.*

rum. Senest blev bygningen benyttet til boliger, og siden Estlands selvstændighed har ejeren forsøgt at rejse penge til restaurering. Dog ser projektet for tiden ret umuligt ud, og ejeren er efter sigende parat til at sælge herregården og de få hektar jord, der endnu er tilbage. En bevaring af bygningsmassen og faglig forsvarlig istandsættelse er i betragtning af de nuværende bevaringsforhold en uoverskuelig og nærmest håbløs opgave.

Raikküla

Ca. 80 km. syd-øst for *Kolga* arbejder en privat ejendomsbesidder med oprejst pande og stor entusiasme



*Raikküla. En privat stiftelse med Karmel Jõesoo i spidsen vil arbejde for at gøre stedet til et uddannelsescenter og konferencenter med vægt på litteratur. Hovedbygningen har fået lagt nyt tegltag, men ellers er der lang vej endnu.
Foto: Annemette Løkke Berg.*

på at gøre herregårdsdrømme til virkelighed på herregården *Raikküla* (Raikküll). Siden år 2000 har familien med hustruen Karmel Jõesoo arbejdet på at etablere en stiftelse *NGO Herregården Raikküla* for at bevare og restaurere herregården og gøre den til højsæde for tankevirkosomhed med uddannelses-, symposium- og conferencefaciliteter og med Estlands største herregårdsbibliotek baseret på familiens private samling.

Herregården har været et kendt mødested for baltisk-tyske baroner, der mødtes her til filosofiske diskussioner. Mest kendt er den for at være hjemsted for filosofen Hermann von Keyserling i begyndelse af det 20. århundrede. Filosofens bedstefar, Grev

Alexander Keyserling var videnskabsmand og ven med Preussens kansler Otto von Bismark. Derudover kan man i de historiske kilder finde navne som J.W. von Goethe, J.S. Bach og A.S. Pushkin, der havde deres gang på stedet.

I dag står hovedbygningen med nyt tegltag som erstatning for det utætte bliktag, som bygningen

havde før. Hovedbygningen blev ilde tilredt i 1960 ved en brand, hvilket ødelagde interiøret. De nuværende ejere nedtager de oprindelige dele i forbindelse med restaureringen og lader fremstille kopier heraf, så restaureringen bliver så autentisk som mulig. Løbende har ejerne opkøbt de omkringliggende bygninger. Ønsket er, at herregården en dag kan fremstå i sin helhed



Endnu er der lang vejrestaureringsmæssigt på Raikküla. Alligevel udviste ejeren stor entusiasme og glæde ved stedet. Hvor ejerne havde fundet fragmenter eller dele fra herregården, blev disse rekonstrueret og benyttet i restaureringen. Bl.a. er der blevet støbt nye vaseformede rækværk til terrassen som ses i baggrunden af billedet. Foto: Annemette Løkke Berg.

med hovedbygning og de omkringliggende avls- og økonomibygninger. Hvis dette lykkes, vil man på et tidspunkt få en fin fornemmelse af, hvilken enhed med forskelligartede funktioner herregården har udgjort. Endnu er der langt for ejerne, men drømmen er intakt. Indtil videre er det nærmest blot ydermurerne og det nye tag, der står.

Lang vej endnu

De tre omtalte herregårde repræsenterer på hver sin måde på bedste vis den situation og virkelighed, som de estiske herregårde i disse år lever under. Endnu er vejen lang, men efterhånden som landet kommer i en bedre økonomisk situation, er der ingen tvivl om, at dette også vil præge udviklingen af bevaringen af de historiske herregårde. De smukke bygninger står i deres fordums pragt endnu den dag i dag, og med medlemskabet af EU har esterne valgt at tage herregårdene til sig. Der er ingen tvivl om, at mange ejere håber på, at Estlands fremtid i EU vil hjælpe, således at herregårdene endnu en gang vil blomstre og bidrage til Europas mangfoldige og skønne herregårdskultur. For landet selv vil herregårdene således fremstå som et markant vidnesbyrd om Estlands meget omtumlede og komplekse historie.

Hvad kan man tage med sig fra Estland? Ja, det er uden tvivl oplevelsen af autenticitet, storhed og fordums magtforhold i det østlige Baltikum. Grundig restaurering med de rigtige materialer og bevaring af så mange bygnings- og indretningslementer som muligt bliver vigtige parametre for herregårdsrestaureringen

og herregårdenes anvendelsesmuligheder fremover. Selvom formidlingen på flere af de herregårde vi så, var underholdende og levende, så kan den ikke erstatte den formidling, som en rigtig restaureret herregård formidler i kraft af den autentiske bygningssubstans med et oprindeligt interiør. På den anden side er der ingen tvivl om, at en publikumsvirksom formidling kan hjælpe til med at gøre besøget mere levende. Vigtigt er dog at de rette rammer er til stede, som for eksempel på *Palmse*, hvor gæsterne kan få en god, sanserig oplevelse i herregårdskøkkenet med varmen og duften af træ fra ildstedet. Et køkken, der ser ud til, at det blot varer et øjeblik inden køkkenjomfruen og tjenestepigerne kommer ind for at tilberede et godt måltid mad. At køkkenet så er for „fint“ indrettet og mest ligner opstilling, er en helt anden sag.

Lad os endelig i fremtiden få flere herregårdsoplevelser i *Herregårdspuljen*. De kan uden tvivl inspirere og udvide vores forståelse for den alsidige europæiske herregårdshistorie.

Noter

- 1 Ifølge www.mois.ee/english/history.shtml.
- 2 „De tusind herregårdes land“. Brochure udarbejdet af Estlands Herregårdsforening. Tekster Ivar Sakk og Estlands Forening for Skoleherregårde. Estlands Herregårdsforening, 2006.